

UNIVERSITATEA BABEŞ-BOLYAI
BABEŞ-BOLYAI TUDOMÁNYEGYETEM
BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY
BABEŞ-BOLYAI UNIVERSITY
HUMANITÄTSCONFERENZ

FACULTATEA DE LITERE
BÖLCSEZETTUDOMÁNYI KAR
FAKULTÄT FÜR PHILOGIE

HUNGAROLÓGIA
DOKTORI
ISKOLA

Brocky Károly, *Újságot olvasó nő*, 1847 után.

Brocky Károly, *Olvasó nő*, 1847.

7. Klasszmagyaros Ifjúsági Konferencia. Irodalom és sajtó a hosszú 19. században

Program- és absztraktfüzet

2026. június 19–20.

A konferencia intézményi partnere a
BBTE Hungarológia Doktori Iskolája,
valamint a **Kolozsvári Akadémiai Bizottság.**

2026. június 19–20. | Bölcsészettudományi Kar,
Popovici terem

5 A konferencia plenáris előadói

6 A konferencia szervezői

7 Program

13 Absztraktok

14 Forró-Bathó Eszter-Anna

A 18. század végi drámai irodalom elterjedése az 1790-es évek magyar és német nyelvű periodikáinak tükrében

15 Furus Zsolt

Látható és láthatatlan színházi élet a sajtós és a levéltári iratanyagokban. Egy színházi botrány rekonstrukciója

17 Jakab Júlia

Pálmay Ilka amerikai karrierkísérlete az amerikai, a magyar és a német sajtó tükrében

19 Csanády Nikolett

*Női pedantismus, férfi privilégium.
Az első magyar nővitáról*

21 Gróf Laura Fanni

Egy szó után jön a másik – így születik a hatalom. Kánya Emília Néhány szó a nőnem érdekében és Gyulai Pál Írónőink című cikkeinek értelmezése az „írónővita” tükrében

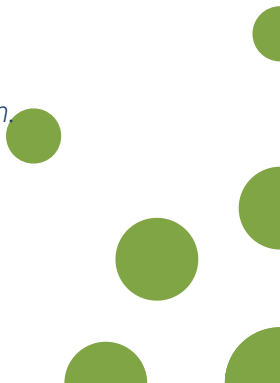
22 Tündik Kiara

Dukai Takách Judit folyóiratokban megjelent költeményeinek kontextusai és poétikai szereplehetőségei

24 Petrányi Nóra

*Czóbel Minka költészetének recepciója az 1890-es években.
Az írónőszerep lehetőségei és értékelése*

TARTALOMJEGYZÉK

- 26 Kerekes Eszter**
Álnév és feledés: Erdélyi Mikes Róza helye a 19. századi magyar sajtóban
- 28 Benedek Roland Áron**
Irodalom és politikum találkozása. Batsányi János és a Magyar Museum
- 29 Gudor Noémi**
A sajtó mint karrierépítési eszköz: Jósika Miklós külföldi működése
- 31 Kovács Előd József**
Kemény Zsigmond publikálási stratégiái és életműve periodikákban
- 33 Kubus Kata Virág**
*„Hol a költő agyában, ha vers támad, [...] nem küldi a lapszerkesztőnek...”
Jókai Mór Fekete világ című novellájának megjelenése
hetilapban és kötetben*
- 35 Tóth Dorottya**
Rendőri riporterből professzionátus gyönyörködő:
a dekadens Szomory Dezső
- 37 Nagy Anita-Apollónia**
Tizenéveseknek beszélni el a háborút?
Az első világháború és az ifjúsági lapok
-

A konferencia plenáris előadói

dr. Szajbély Mihály
emeritus egyetemi tanár
(SZTE)

dr. Török Zsuzsa
tudományos főmunkatárs
(ELTE HTK ITK)

dr. Mészáros Zsolt
muzeológus
(PIM)

A konferencia szervezői

Furus Zsolt

Gudor Noémi

Jakab Júlia

Nagy Anita Apollónia

Tótfős Dorottya

dr. Biró Annamária

dr. Bozsoki Petra

dr. Zabán Márta

dr. Vaderna Gábor

dr. T. Szabó Levente

PROGRAM

Június 19., péntek

10:00 Megnyitó

Plenáris előadás I.

Szekcióvezető: dr. T. Szabó Levente

10:10-10:50 **dr. Szajbély Mihály**
Irodalom és sajtó. Két autonóm rendszer?

10:50-11:05 **Eszmecsere**

11:05-11:20 **Kávészünet**

I. szekció: Sajtó és színháztörténet

Szekcióvezető: dr. Mészáros Zsolt

11:20–11:40 **Forró-Bathó Eszter-Anna**
*A 18. század végi drámairodalom elterjedése az
1790-es évek magyar és német nyelvű periodikáinak tükrében*

11:40–12:00 **Furus Zsolt**
*Látható és láthatatlan színházi élet a sajtós és
a levéltári iratanyagokban. Egy színházi botrány rekonstrukciója*

12:00–12:20 **Jakab Júlia**
*Pálmay Ilka amerikai karrierkísérlete az amerikai,
a magyar és a német sajtó tükrében*

12:20-12:40 **Vita**

12:40-14:00 **Ebédészünet**

Plenáris előadás II.

Szekcióvezető: Tótság Dorottya

14:00-14:40

dr. Török Zsuzsa

Periodikakutatás és kéziratosság: Módszertani megfontolások

14:40-14:55

Eszmecsere

II. szekció: *Írók és sajtó kultúra I.*

Szekcióvezető: dr. Bozsoki Petra

15:00-15:20

Csanády Nikolett

Női pedantismus, férfi privilégium. Az első magyar nővitáról

15:20-15:40

Gróf Laura Fanni

*Kánya Emília Néhány szó a nőnem érdekében és Gyulai Pál
Íróink című cikkeinek értelmezése az „íróvita” tükrében*

15:40-16:00

Vita

16:00-16:20

Szünet

III. szekció: *Írók és sajtó kultúra II.*

Szekcióvezető: dr. Török Zsuzsa

16:20-16:40

Tündik Kiara

*Dukai Takách Judit folyóiratokban megjelent
költeményeinek kontextusai és poétikai szereplehetőségei*

16:40–17:00

Petrányi Nóra

Czóbel Minka költészetének recepciója az 1890-es években – Az írónőszerep lehetőségei és értékelése

17:00–17:20

Kerekes Eszter

Álnév és feledés: Erdélyi Mikes Róza helye a 19. századi magyar sajtóban

17:20–17:40

Vita

19:00

Közös bográcsozás

Június 20., szombat

Plenáris előadás III.

Szekcióvezető: dr. Biró Annamária

09:00-09:40

dr. Mészáros Zsolt

Szalontól az istállón át a felhőig: 19. századi divatlapok közegei és közegváltásai

09:40-09:55

Eszmezsere

09:55-10:10

Kávészünet

IV. szekció: Sajtós kultúra és karrierlehetőségek

Szekcióvezető: dr. Vaderna Gábor

10:10-10:30

Benedek Roland Áron

*Irodalom és politikum találkozása.
Batsányi János és a Magyar Museum*

10:30-10:50

Gudor Noémi

*A sajtó mint karrierépítési eszköz:
Jósika Miklós külföldi működése*

10:50-11:10

Kovács Előd József

*Kemény Zsigmond publikálási stratégiái és
életműve periodikákban*

11:10-11:30

Vita

11:30-11:50

Kávészünet

V. szekció: *Periodikakutatás és eszmetörténeti kérdések*

Szekcióvezető: dr. Szajbély Mihály

11:50–12:10

Kubus Virág

„Hol a költő agyában, ha vers támad, [...] nem küldi a lapszerkesztőnek...” – Jókai Mór Fekete világ című novellájának megjelenése hetilapban és kötetben

12:10–12:30

Tőtös Dorottya

*Rendőri riporterből professzionátus gyönyörködő:
a dekadens Szomory Dezső*

12:30–12:50

Nagy Anita-Apollónia

*Tizenéveseknek beszélni el a háborút? Az első világháború
és az ifjúsági lapok*

12:50-13:10

Vita

13:10-14:30

Ebédszünet

14:30-15:30

*A sajtó szövete. Kerekasztal-beszélgetés a periodikakutatás
elméleti és módszertani dilemmáiról.*

A konferenciát lezáró kerekasztalt vitaindítóval nyitja
és a beszélgetést moderálja: **dr. Asztalos Veronka Örsike**
(MME SZMKI) és **Márton-Simon Anna** doktorjelölt
(ELTE HTK ITK).

Felkért hozzászólók: **dr. Biró Annamária** (BBTE);
dr. Bozsoki Petra (ELTE); **dr. Mészáros Zsolt** (PIM);
dr. Szajbély Mihály (SZTE); **dr. T. Szabó Levente** (BBTE);
dr. Török Zsuzsa (ELTE HTK ITK); **dr. Vaderna Gábor** (ELTE).

ABSZTRAKTOK

A 18. század végi drámairodalom elterjedése az 1790-es évek magyar és német nyelvű periodikáinak tükrében

Előadásomban azt vizsgálom, hogy a 18. század végén és a 19. század első éveiben megjelent német és magyar nyelvű periodikákból milyen drámairodalmi koncepciók olvashatók ki. Az előadás fő kérdéskörre azt járja körbe, hogy azokban az években, amelyekben Kazinczy Ferenc révén a drámafordítás és -irodalom a reneszánszát élte, kiknek a munkáit említette a korabeli kezdeti folyóirat-irodalom, milyen földrajzi távolságokig, milyen gyorsan jutott el egy-egy lefordított darab a nagyobb olvasóközönséghez.

Kutatásom fő tárgya a nyelvújítás programjába elsők között bekapcsolódott Seelmann Károly gyulafehérvári tanácsos munkássága, akinek drámáiról és értekező munkáiról nem csupán a Nagyszébenben megjelenő *Siebenbürgische Quartalschrift* lapszámaiban olvashatunk, hanem egyes esetekben már nagyon hamar, az 1790-es évek közepén a bécsi *Wiener Zeitung* hasábjain is találunk információkat ismertető formájában.

Előadásom során arra igyekszem választ adni, hogy Seelmann mellett kik voltak azok a magyar nyelvújítás égiske alatt alkotó szerzők, akik megjelentek a magyar és a német nyelvű periodikákban, milyen gyorsasággal, milyen távolságokra jutottak el, mennyiben határozta meg a sikerességüket. Kutatásomban igyekszem különválasztani a magyarországi és az erdélyi szerzőket, ezzel is rávilágítva az esetleges különbségekre és hasonlóságokra.

Látható és láthatatlan színházi élet a sajtós és a levéltári iratanyagokban. Egy színházi botrány rekonstrukciója

A kolozsvári magyar színház intézményi és művészeti tevékenységének rekonstrukciójához elengedhetetlen annak a mozgástérnek a feltérképezése, amelynek része a korabeli sajtó arculatformáló és -teremtő befolyása. A sajtó a korabeli színházi nyilvánosság legfontosabb médiuma, miközben az intézmény vezetősége is aktívan alakítja, mi kerülhet a nyilvánosság elé belső működéséről, konfliktusmenedzsmentjéről. Ebből adódik a kérdés: miként látható a színház a sajtó és a levéltári/kézírtos iratok néha egymástól eltérő logikájában és melyek a sajtós források korlátai, mi az, ami láthatatlan marad az intézményi, pénzügyi és jogi működés szempontjából?

Előadásom az 1870-es évek – a kolozsvári színház nagy professzionalizációs fordulatának időszaka és egyben a helyi sajtó és sajtós színházi források megsokszorozódásának éve – révén példázza majd a kérdést. Ebből az évtizedből származik az egyik legösszetettebb kolozsvári színháztörténeti sajtóanyag, de ennek ellenére továbbra is maradnak olyan rések, sőt, egyenesen tabuként kezelt kérdések, amelyek hangsúlyosan érintik a 19. század második felének színházi szféráját s a tabusított helyzetekben egyszersmind a színházzal kapcsolatos sajtós hírek korlátai mutatkoznak meg. Ehhez szolgálnak értékes adalékokat a levéltári források: éppen az 1870-es évekkel veszi kezdetét a professzionális értelemben vett intézményi archiválás időszaka, amikor a színház elkezd tudatosan megőrizni és strukturáltan rendezni iratanyagait. A sajtós és levéltári források szisztematikus összevetése, kritikai kontrollolvasata segíthet feltárni a színházi élet láthatatlan aspektusait és viszonyait.

Jelen előadás centrumában egy olyan levéltári irat áll, amely a sajtós forrásokban tabusított, botrányos jogi helyzet kirobbanását tárja fel: az 1860-as években iktári gróf Bethlen Kata gróf Bánffy Miklósné (1810–1871) jelentős összegű kölcsönt vesz fel a kolozsvári Nemzeti Színház pénztárából, amelyet később nem fizet vissza a hitelezőjének, a színháznak. Előadásomban egyrészt azt igyekszem körüljárni, hogy a „színpad mögé nézve” ez a helyzet mit árul el a 19. századi színház intézményi professzionalizációjának összefüggéseiről, másrészt azt, hogy a levéltári forrás hogyan egészítheti ki, mutathatja meg egy teljesen másik arculatát az intézménynek, amely kizárólag a sajtós forrásokból nem válhatna megragadhatóvá, a korlátozott nyilvánosság pedig miről is árulkodhat.

Pálmay Ilka amerikai karrierkísérlete az amerikai, a magyar és a német sajtó tükrében

A 19. század második felének egyik figyelemre méltó művészi gyakorlata – a transznacionális és transzatlanti színjátszás – a korabeli sajtó figyelembevételével érthető meg: a hírlapok ugyanis olyan globális nyilvánosságot hoznak létre, amelyben a művész pályája párhuzamosan több kulturális közegben formálódik. Az előadás azt vizsgálja, miként bontakozik ki Pálmay Ilka színésznő és operettprimadonna 1905–1906-os amerikai karrierkísérlete a századforduló sajtónyilvánosságában. Pálmay többnyelvű, transzatlanti léptékű pályájának rekonstruálásához, különösen a homályos epizódok feltárásához, valamint az önéletírások kontrollforrásaként elsődleges kiindulópontot jelentenek a korabeli újságokban fellelhető tudósítások, színikritikák, interjúk, színlapok.

Pálmay pályája ebben az értelemben nem csupán színpadi teljesítmények sorozataként, hanem a sajtó által folyamatosan újraírt narratívaként ragadható meg, amelyben a karrier eseményei és azok nyilvános reprezentációi összefonódnak. A különböző nyelvű és kulturális közegű sajtótermékek összevetése azt is láthatóvá teszi, miként mutathat egy adott pályaszakasz egymáshoz képest is eltérő képet magyar, illetve külföldi nyilvánosságban. A vizsgálódás egyik fő kérdésfeltevése, hogy a sajtó miként válik nem pusztán közvetítő közeggé, hanem a színésznő és operettprimadonna nemzetközi művészi tevékenységének aktív alakítójává és értelmezőjévé. A sajtót Pálmay gyakran maga is eszközként használja – hasonlóan ahhoz, ahogyan ő is eszközzé válik a tömegsajtó kezében. Kiemelt figyelmet kap annak elemzése, hogy a magyar sajtó miként formálja Pálmay karrierjének értelmezését a siker- és kudarcnarratívákon keresztül: a búcsúelőadásokat kísérő érzelmi retorikától a „nemzetietlen” színésznő stigmatizálásán át egészen a szenzációkeltő botrányokig.

Ezzel párhuzamosan az amerikai sajtóra jellemző egzotizáló diskurzusok is hozzájárulnak egy többszörösen rétegzett, transznacionális művészidentitás létrejöttéhez.

Az előadás arra is rámutat, miként működhet a sajtó egyszerre legitimáló és delegitimáló eszközként a színésznő karrierjében. Továbbá arra is kitekint, hogyan épül fel Pálmay sztárkultusza és imázsa a hírlapok különféle műfajú szövegein keresztül, illetve milyen önreprezentáció rajzolódik ki a Pálmayval készült interjúk, a nyílt levelek, valamint szerepképek, illusztrációk és reklámok révén.

Női pedantismus, férfi privilégium. Az első magyar nővitáról

Az úgynevezett első magyar nővita, vagyis a 19. század első felében a *Tudományos Gyűjtemény* hasábjain olvasható polémia Takáts Éva 1822-ben megjelent kritikájából indult ki. Takáts Sebestyén Gábor két darabjáról írt bírálatot, amit a szerző nem vett jó néven, és levélben fordult a szerkesztőséghez. Ezt követően – mielőtt a nyilvános sajtóban elindult volna a nők szereplehetőségeivel kapcsolatos nézetkülönbségek ütközése – a kritikus és a kritizált fél magánlevelezésben érintkeztek, melyet Takáts Éva végül 1828-ban publikált *Gondolatok a nap alatt* című kötetében. A szöveganyag folyóiratban megjelent része voltaképpen akörül a kérdés körül forog, hogy képes-e egy nő tudománnyal, művelődéssel foglalkozni, anélkül, hogy elhanyagolná kötelességeit.

A vitát több tanulmány is vizsgálta már részletesebben, és számos érintette, kiemelve jelentőségét a nőnevelés és a női művelődés, illetve az ezekről való gondolkodás 19. századi változásaival kapcsolatban. A témában született korábbi írások különböző szempontokból közelítették meg az anyagot: a(z) (ál)névhasználat, az olvasás- és neveléstörténet mind ilyen irányok voltak.

Előadásom célja a sajtóvita (újra)összegző elemzése, egyrészt az eddigi kutatások eredményeinek és szempontjainak szintetizálásával, másrészt a vitában előkerülő fogalmak vizsgálatával. Azt már többen kifejtették, hogy *miről* vitáznak ezek a szövegek, ezért fontosnak tartom annak aspektusát is feltárni, hogyan használják az egyes írások egymást, hogyan, milyen retorikával, érvelési technikával reagálnak egymás szövegeire, vagyis pontosabban: *hogyan* vitáznak. A kulcsfogalmakat tekintve főleg kettőre érdemes kitérni, amelyek, úgy vélem, még akkor is a diskurzus középpontjában állnak, ha éppen nem is említik őket a vitairatok.

Az egyik a *pedantismus*, a másik a *privilegium*, amelyek egymással szembeállítva a két nem szerepfelfogásával kapcsolatos dilemmák és egymással ütköző álláspontok két irányát, megközelítését jelzik. Értekezésem főképp arra összpontosít, hogy a felek milyen módon használják ezeket a fogalmakat, hogyan magyarázzák és hogyan alkalmazzák őket érveik megerősítésére, illetve hogy mintegy búvópatakként miképpen dominálják mindvégig ezek a vita alap kérdésfeltevését. Emellett érintem azt is, hogy az írások érvelésében, fogalomhasználatában hogyan köszönnek vissza a korabeli sajtó, különösképpen pedig a *Tudományos Gyűjtemény* korábbi szövegei, témái.

Egy szó után jön a másik – így születik a hatalom.

Kánya Emília *Néhány szó a nőnem érdekében* és Gyulai Pál *Írónőink* című cikkeinek értelmezése az „írónővita” tükrében

Gyulai Pál 1858 áprilisában és májusában a *Pesti Napló*ban közölt *Írónőink* című műkritikának tételezett, de társadalombírálatba torkolló cikksorozata heves polémiát váltott ki a korabeli magyar sajtóban, melyet „írónővita” címen jegyez az irodalomtörténet. Bírálata általánosságban a női írókat, valamint az írásaikat közlő periodikákat vette célba. Számos értelmezés rámutatott, hogy a kritika gondolatmenetét az ideológiai és hatalmi törekvésekből fakadó következetlenség hatotta át, és hogy középpontjában a nemi alapon elkülönülő élettér felfogása, illetve a saját, kritikusai pozíciójából fakadó közvéleményformálás állt. A vitához később, 1863-ban, Kánya Emília, a *Családi Kör* főszerkesztője is hozzászólt. *Néhány szó a nőnem érdekében* című cikksorozatában támadta Gyulai érvelését, állításait és rekonstruálható nézete azonban korántsem mond teljesen ellent a kritikus argumentációjának.

Előadásomban a két cikksorozat politikai beszédmódját, nevelés-felfogását és nőképét vizsgálom a 19. századi magyar sajtó mint művészeti és hatalmi erőter tükrében. Hipotézisem szerint Gyulai bírálata nem értelmezhető a korabeli, magyar női írók pozíciójának, különösen Kánya Emília szempontjainak figyelembevétel nélkül. Az előadás célja, hogy bemutassa a felfejtett tartalmi egyezéseket, ezáltal rávilágítson, hogy Gyulai Pál és Kánya Emília hasonló irodalom- és társadalomkoncepció alapján írta meg érveit. Az egyezések tükrében az írói ügye több pusztán elméleti disputánál: politikai kérdéssé válik, amely nem leválasztható a magyar sajtó hasábjain is uralkodó, férfiközpontú irodalmi erőter harcaitól. Elemzésem ezért igyekszik hangsúlyozni a női történelmi emlékezés és a láthatóvá tétel fontosságát. Az előadás a periodikakutatás módszertani belátásait alkalmazva, a történelmi kontextus figyelembevételével kíván reflektálni az „írónővita” recepciójának állításaira, feminista perspektívájú értelmezői keretben.

Dukai Takách Judit folyóiratokban megjelent költeményeinek kontextusai és poétikai szereplehetőségei

Az előadás Dukai Takách Juditnak (1795–1836) az *Erdélyi Múzeum*, az *Aurora* és a *Hébe* lapjain megjelent költeményeit vizsgálja, arra keresve a választ, hogy miként működnek e periodikák egyszerre az irodalmi kommunikáció, a kapcsolatépítés és a költői önreprezentáció közegeiként.

A vizsgált versek egyik csoportja az alkalmi költészet és a felvilágosult társiasság hagyományához kapcsolódik. Ez különösen jól megfigyelhető az *Erdélyi Múzeum* 1815-ös kötetében, amelyben Dukai Barátomhoz *Erdélybe* című költeménye közvetlenül Berzsényi Dániel hozzá írott episztolája mellett jelenik meg. Ide sorolható a *Gróf Sigray Józsefhez* (*Erdélyi Múzeum*, 1816) írott alkalmi költemény is, amely szintén az irodalmi kapcsolatépítés hagyományához illeszkedik. A másik szövegcsoporthoz olyan költemények tartoznak, mint *A beteg Malvina* (*Aurora*, 1822), *A fársáng utolsó órájában* (*Hébe*, 1825), *Három szép érzés* (*Aurora*, 1825), valamint a *Malvina keserve* (*Hébe*, 1826). Ez utóbbiak esetében a költői megszólalás az érzékenység poétikájához, a lírai szerepjátékhoz és az imitáció különböző formáihoz kapcsolódik, valamint lehetővé teszi az individuális érzelmek poétikai megszólaltatását. Az előadás kitér a Malvina-szerep működésére, amely a lírai szerepjáték egyik meghatározó formájaként értelmezhető Dukai költői imázsépítésében, illetve a személyes tapasztalatok poétikai megformálását is lehetővé teszi.

Az előadás ebben a megközelítésben a korai magyar sajtó működésének tágabb összefüggésrendszerében értelmezi a vizsgált szövegeket. Dukai Takách Judit költeményei egyszerre illeszkednek a társas irodalmi kommunikáció gyakorlatához, és egyszerre jelenítik meg a lírai megszólalás személyesebb, szerepjátékszerű formáit. A gondolatmenet

ezért tudatosan a periodikákban megjelent költeményekre összpontosít, és nem tér ki az alkalmi kiadványok (pl.: *Helikon*, 1818) anyagára és Dukai kéziratban maradt verseire, annak érdekében, hogy a sajtóközeg sajátos működésmódjai jobban kirajzolódjanak.

Az előadás így Dukai Takách Judit költészetének olyan olvasatát kínálja, amely a szövegek poétikai sajátosságait a korai magyar folyóirat-kultúra működésének összefüggésében mutatja be.

Czóbel Minka költészetének recepciója az 1890-es években. Az írónszerep lehetőségei és értékelése

Czóbel Minka életművének az irodalmi hagyományban való elhelyezésével, pontosabban Pór Péter rekanonizációs törekvéssel részletesen foglalkozott a szakirodalom. A Pórtól induló és többek között Weöres Sándor által is átvett gondolatmenetet – a magányos, elvonult vidéki életet élő csúnya vénkisasszony képzetét – az utóbbi években sokan kifogásolták. Azt azonban kevésbé érintették, hogy a költőnő irodalmi szintéren való fellépésekor miként fogadták költészetét a kortársak. Dolgozatomban Czóbel első három kötetének (a *Nyírfa-lombok*, az *Ujabb Költemények* és a *Maya*) kiadásakor a *Nyírvidékben*, *A Hétben*, a *Magyar Szalonban*, a *Budapesti Hírlapban* és az *Új Időkben* megjelent olyan recenziókkal foglalkozom, amelyek reflektálnak a női szerzőség kérdésére, s azt fontos értelmezési szempontnak tartják a költőnő szövegei tekintetében. Az általam választott cikkek mind abból az alapállítástól indulnak ki, hogy a „női alkotások” valamilyen módon különböznek a férfi szerzők szövegeitől – és az elemzett kötetet vagy megfeleltetik a női költészet feltételezett jellegzetességeinek, vagy szembeállítják azokkal.

Megelőlegezett tézisem, hogy Czóbel több szempontból is anomáliát jelentett az irodalmi élet számára az 1890-es években, nem pusztán női mivoltából kifolyólag, hanem azért, mert műveiben nőként olyan témákat szólaltatott meg, melyek bölcseleti tartalma nem illeszkedett a korszak női költőivel szemben támasztott követelményekhez. Nem utolsósorban, a szerző nem követte a normát egy másik női szereplehetőséget illetően sem, hiszen a társadalmi elvárásoktól eltérően nem ment férjhez. Elemzésemben arra kérdezek rá, hogy a sajtóban

megjelenő Czóbel-recepció hogyan próbálta értelmezni ezt a három komponenst – a női költészet lehetőségeit, a szövegek gondolati mélységét és a tényt, hogy a szerző nem házasodott meg –, milyen narratívában helyezte el a költőnő alakját és munkásságát. Emellett arra is kitérek, hogy a 19. század közepétől hangsúlyos sajtótémává váló vélekedések az írónőkkel és női szerepekkel kapcsolatban milyen képet mutatnak a század végén; a kortárs recenziók hogyan jelölik ki Czóbel Minka és a női írók helyét a századvégi magyar irodalomban.

Álnév és feledés: Erdélyi Mikes Róza helye a 19. századi magyar sajtóban

Kutatásom a sajtótörténet és a nőtörténet metszetében helyezkedik el, középpontjában Erdélyi Mikes Róza áll, a 19. század végének mára elfeledett női újságírója. Céloom életművének rekonstruálása, pályáját egy korai női újságírói karriertörténetként értelmezem a magyar sajtó kontextusában, különös figyelmet szentelve annak társadalomtörténeti ívére. Kiemelt kérdésem, hogy az álnévhasználat miként befolyásolta Erdélyi Mikes Róza szerzői láthatóságát, valamint ez milyen szerepet játszott a későbbi elfeledésében.

Erdélyi Mikes Róza többek között a *Nagyvárad* című napilapban publikált rendszeresen 1874 és 1885 között, elsősorban a Tárca rovatban. Írásai között nagy számban találunk szerelmi tematikájú beszélyeket, melyekből többet két kötetben összegyűjtve ki is adtak *Nyáréji álmok* (1877) és *Jelenetek az életből* (1881) címeikkel. Emellett több szövegében is reflektál a nők társadalmi helyzetére, valamint tudósításokat is közölt, azonban mégis az elbeszélései vannak többségben. Továbbá számos írásában személyes hangvételű elmélkedések is megjelennek, pályája későbbi szakaszában pedig a versírással is megpróbálkozott.

A *Nagyvárad* mellett számos vidéki lapban is megjelentek írásai, sőt szerkesztőként is tevékenykedett. Nagyváradra pályafutása során színdarabokat is írt, amelyeket ugyan színre vittek, azonban ezek nem maradtak fenn, létezésükről korabeli sajtóvisszhang tanúskodik, jellemzően kritikus hangnemben.

Munkássága különösen fontos annak megértéséhez, hogy milyen lehetőségei és korlátai voltak a női újságíróknak egy férfiak által dominált korszakban, különösen regionális közegben. Életútja ugyanakkor jól kirajzolódó ívet mutat: míg a 19. század utolsó harmadában aktív sajtójelemlét jellemzi, a századfordulót követően fokozatosan marginalizálódik a munkássága.

Pályájának késői szakasza az értelmiségi elszegényedés példaként értelmezhető. Budapesten bizonytalan körülmények között, segélyekből élt, majd élete utolsó éveit szegényházban töltötte. Ez a karrier-történet nemcsak egyéni sorsként, hanem a női újságírói pálya korlátainak és kiszolgáltatottságának narratívájaként is értelmezhető.

A kutatás elsődleges forrásai 19. századi sajtótermékek, valamint Erdélyi Mikes Róza két kötete. Az előadás célja e források alapján a szerző pályaképének rekonstruálása, amely hozzájárul a 19. századi magyar sajtó- és irodalomtörténet új, regionális és nőközpontú értelmezéséhez, valamint forrásként szolgálhat a korai női újságírói karrierek további vizsgálatához.

Benedek Roland Áron

Babeş–Bolyai Tudományegyetem,
Bölcsészettudományi Kar

Irodalom és politikum találkozása. Batsányi János és a *Magyar Museum*

Előadásomban Batsányi János *Magyar Museum*ban kifejttet programjának értelmezésére vállalkozom. Az előadás gerincét a *Museum* második évfolyamában közölt szövegek képezik: olyan művek, melyekben Batsányi az írói magatartás lehetőségeit és következményeit, a közéleti témákról való beszéd módozatait latolgatja.

Közismert tény a szakirodalomban az, hogy a második évfolyam indulásakor Batsányi jelentősen átformálja folyóirata koncepcióját. Innen nézve válnak fontossá a sajtószabadság, illetve az újságírói szerep jelentőségét hangsúlyozó írások. A 18. századi Wieland-fordítások közül a szakirodalom nagy figyelmet fordít Kazinczy Ferenc *Diogenésére*, előadásomban Batsányi fordítására (*Beszéllgetés*) helyezem a hangsúlyt; több korabeli megnyilatkozásából kiolvasható, hogy különösen fontos műnek tartotta fordítását, hiszen a Wieland-féle dialógus új kulturális és irodalmi környezetbe helyezése több olyan problémára – például az „országolás” helyes útjára, az alkotmányos monarchia lehetőségére – is felhívta a figyelmet, melyeket a magyarországi és európai eseményeket figyelmen kívül hagyó Batsányi mindvégig fontosnak tartott. Nem elhanyagolható az sem, hogy a *Museum* környékén felsejlő elvek végigkísérik Batsányi későbbi munkásságát is, egészen a *Der Kampf* című vitáirig, de linzi értekezései is számos esetben támaszkodnak a *Museum*ban kifejttet tételekre.

Batsányi János politikai gondolkodásának értelmezése a 20. század folyamán élte „reneszánszát”. Nem elkerülhető az eddigi eredmények és megállapítások újraolvasása, előadásomban az előzményekre támaszkodva próbálok új utakat keresni a Batsányi-életmű kutatásában, egy olyan irányt kijelölve, mely révén Batsányi esztétikai és politikai gondolatrendszere a kortárs kutatások mellé illeszthető.

A sajtó mint karrierépítési eszköz: Jósika Miklós külföldi működése

Báró Jósika Miklós (1794–1865) életművében a tárcaregény nem tartozott azon meghatározó műfajok közé, amelyekben alkot, ennek következtében művei nem váltak a napi sajtó szerves részévé, a szabadságharcot követő emigrációja pedig végleg hozzájárult ahhoz, hogy neve fokozatosan feledésbe merüljön. Mindezek ellenére kijelenthető, hogy Jósika nem zárkózott el teljesen a periodikák által kínált lehetőségektől, sőt emigrációja alatt számos formáját kipróbálta, és a sajtóműfajok kínálta lehetőségeket is kihasználta.

Előadásom fókuszában Jósika Miklós külföldi karrierépítési modelljének vizsgálata áll, amelynek egyik legfontosabb eleme a sajtóhoz és a periodikákhoz fűződő viszonya. Emigrációja alatt Jósika több módon és formában használta fel a sajtó által kínált lehetőségeket: nem csupán az irodalom művelésére és saját szövegeinek reklámozására, hanem politikai célokra, illetve különböző műfajok kipróbálására is. A *Brüsszeli levelektől* kezdve a különböző reklámozási formákon át egészen a sajtóiroda működtetéséig sokszínű és több szinten is működtetett külföldi tevékenység rajzolódik ki. Ennek következtében előadásomban azt fogom feltérképezni, hogy Jósika Miklós publicisztikai „identitásai”, megoldásai és jelenléte miként férnek meg egymás mellett, milyen következtetések vonhatók le ezek egymás mellé helyezéséből, illetve mit árulnak el ezek szépirodalmi tevékenységéről. A vizsgálat elsődlegesen három működési módot vesz górcső alá: 1. Jósika Miklós sajtóiroda-vezetői funkcióját, amelyet Kossuth Lajos támogatott és álmódott meg; 2. a *Brüsszeli leveleket*, amelyek a *Magyar Hirlapban* jelentek meg, és nem csupán a korabeli utazási irodalom mintázatait követték, hanem bizonyíthatóan külföldi minták alapján épültek fel, és az emigrációs identitást tolmácsolták; 3. a mutatványok szerepét a különböző sajtóorgániumokban: az irodalmi szö-

vegek esetében a mutatóanyag reklámeszközként való alkalmazására láthatunk példát.

Jósika külföldi publicisztikai karrierje és az ott alkalmazott különböző módszerek és műfajok olyan kérdések vizsgálatához kínálnak lehetőséget, mint a szerzői életművön belüli népszerűség és elavulás dinamikája, valamint a sajtó mint tudatos karrierépítési eszköz értelmezése.

Kemény Zsigmond publikálási stratégiái és életműve periodikákban

Kemény Zsigmond az irodalmi diskurzusokban regényíróként van kanonizálva, s ezen pozícióját frissen születő tanulmányok folyamatosan megerősítik. Eközben, ha a Kemény-regények (és egyáltalán, az életmű) megjelenésének, formálásának és befogadásának kontextusát kezdjük vizsgálni, adódik egy másik megközelítés, mely általában adalékként jelenik meg különböző szövegértelmezésekben: a szövegek eredeti, periodikákban való megjelenésének mediális közegére irányuló vizsgálat. Kemény első cikke a *Nemzeti Társalkodó*ban jelenik meg; a negyvenes években mutatóványokat közöl első regényeiből többek között az *Athenaeumban*, a *Honderüben* és az *Életképekben*; az ötvenes években pedig irodalmi termelése összefonódik a sajtóval, beszélyei sorra jelennek meg folytatásokban többek között a *Szépirodalmi Lapokban*, a *Déli*libában és a *Divatcsarnokban*, neve rendre előtűnik előfizetői felhívásokból. Szövegeinek olvasása tehát, a korabeli olvasó számára legalábbis, szorosan kötődött a sajtó fogyasztói kultúrájához: első olvasói a periodikák olvasói lehettek. Az ötvenes évek során emellett elindítja egyes műveinek gyűjteményes kiadását, ezáltal olvasói viszonylag csekély idő eltelte alatt más mediális közvetítés által találkozhattak szövegeivel.

Szépirodalmi szövegtermelése mellett az ötvenes években folyamatosan közöl történelmi és irodalomelméleti tanulmányokat, politikai-közéleti szövegeket. Bár tanulmányai közel sem ismeretlenek az irodalomtudomány számára, egyes szövegeinek (így politikai-közéleti témájú írásainak) kutatása a kritikai kiadás hiányában nehézségekbe ütközik; ami arra is rámutat, hogy a rendelkezésre álló kutatási háttér nem minden esetben teszi lehetővé a felvetendő kérdések egyértelmű megválaszolását. Sajtótevékenysége eközben nem merül ki publikációi-

ban, 1848-ban a *Pesti Hirlap* szerkesztőtársa, 1855-ban pedig a *Pesti Napló* szerkesztését veszi át.

Felmerül tehát, hogy milyen megállapításokat vonhatnánk le az életműről, (beleértve annak kanonikus és kevésbé kanonikus részeit is) ha a szövegeket elsődleges megjelenésük kontextusában vizsgáljuk? Milyen kapcsolatrendszer teszi lehetővé a publikálást, s ez miként befolyásolja a szövegek keletkezését? Milyen értelmezési lehetőségekkel szolgál, ha hozzáolvassuk az egyazon lapszámban megjelent szöveget, és miként jelenhet meg a művet közlő periodika ideológiai elkötelezettsége, mint értelmezési szempont? Előadásomban bemutatom, hogy a Kemény-szövegek periodikabeli megjelenésének kontextusából kiinduló olvasása miként vezet új és árnyaltabb értelmezési lehetőségekhez.

„Hol a költő agyában, ha vers támad, [...] nem küldi a lapszerkesztőnek...” Jókai Mór *Fekete világ* című novellájának megjelenése hetilapban és kötetben

Előadásom tárgya Jókai Mór *Fekete világ* című novellája, amely folytatásos közlésben három epizódban, a *Vasárnapi Ujság* 1856. július 6-i, 27-i és augusztus 10-i számában jelent meg. Célom egyfelől a szöveg első közlésének materiális és multimodális objektumként való vizsgálata. A *Vasárnapi Ujság*ban a novella unikális illusztrációval látott napvilágot, melyet a szerkesztők tudatosan a szöveg struktúrájához igazítottak, ez formálta a szöveg lehetséges irodalmi jelentését is. A hetilapban megjelent szöveg címének és alcímeinek viszonyát, illetve multimodalitását a novella első kötetmegjelenésével, az 1857-es kiadású a Hazai beszély- és regénytár I. füzetében azonos címmel közreadott szöveggel összehasonlítva vizsgálom. A novella helyszínei az európai kultúrától elzárt, egzotikus vidékek. A távolság ezáltal a referenciális elemek mellett egyidejűleg teret biztosít a fiktív elemek érvényesülésének is. Az elbeszélés a korabeli európai ember afrikai társadalmakról alkotott képét mesei formulákkal, csodás elemekkel egészíti ki, ezáltal többféle hatásmechanizmust működtetve reflektál a kor társadalmi problémáira. A meseszerű elemek és fordulatok társadalmi életre kifejtett aktivista hatása egyszerre a változás fogyasztóiként és kitermelőiként is pozicionálja az olvasókat. A szöveg több műfaji kód alapján olvasható, ismeretterjesztő jellegéből adódóan célközönségét tekintve nemcsak az irodalmi, hanem egy szélesebb értelemben vett kulturális mezőben is elhelyezhető. A kor olvasójának tapasztalati valóságából jól ismert és a fiktív elemek keveredése tág értelmezési horizontot biztosít a befogadó számára. Feltételezésem tehát, hogy a novella parabolaként is olvasható, így kutatásom célja másfelől a szöveg narratív elemzése és a posztkoloniális hatások vizsgálata.

A történetnek a korban egy aktuális külpolitikai helyzet teremtett kontextust, amelynek közvetítését a korabeli sajtóorgánumok tették lehetővé Európában. Jókai Mór sajátos forráshasználatában nagy szerepet játszottak a számára elérhető sajtóanyagok, illetve korának egyéb kurrens tudományos munkái. Kérdésfeltevéselem harmadrészt, hogy a témát illetően milyen forrásokhoz férhetett hozzá a szerző? A *Fekete világ* című elbeszélésben az egymástól elkülönülő szerkezeti egységek lehetővé teszik, hogy a két helyszínen játszódó cselekmény több narratívát mutasson be az olvasónak mind a posztkolonialitás, mind pedig a korabeli nő- és férfiképet illetően, így további vizsgálati szempontom a novella egyes történeti forrásainak felderítése.

Rendőri riporterből professzionátus gyönyörködő: a dekadens Szomory Dezső

A magyar irodalmi dekadencia létezéséről és hatástörténeti, modernizációs jelentőségéről az irodalomtörténet rendszerint tagadólag vélekedik. Számos – gyakran az irodalomtudományon kívüli – tényező játszott közre abban, hogy konkrét műalkotások és poétikai tendenciák, illetve átfogó világgépi meggyőződések láthatatlanná váltak. Szomory Dezső alakja és életműve reprezentatív példája annak, ahogy az államszocializmus művészetpolitikájával összeegyeztethetetlen dekadencia a perifériára szorul. Az író ugyan bekerült az 1965-ös akadémiai irodalomtörténeti kézikönyvbe, de mint méltányolhatatlan zárványszerző, és így a kulcsfontosságú dekadens pálya felméréséhez és értékeléséhez szükséges filológiai-értelmezői munka jelentős része elvégezetlenül maradt.

Előadásomban az 1910-ben megjelent *Az isteni kert* című kötet körüli hiányok betöltésére teszek kísérletet. A háromosztatú gondolatmenetben arra mutatok rá, hogy az eddig feltáratlan vagy figyelmen kívül hagyott sajtós források miként árnyalják a Szomoryról és a magyar irodalmi dekadenciáról kialakult képet. Első lépésben az egyes elbeszélések eredeti közlési helye alapján érvelek amellet, hogy azok már a kötetes megjelenés előtt is nagyszámú olvasóhoz jutottak el. Az előadás következő egységben *Az isteni kert* fogadtatásán keresztül ismertetem az 1910-as évek irodalmi és társadalmi terének viszonyulásmódját a dekadenciához. A túlnyomóan pozitív recepció ugyan ritkán nevesíti, de nemcsak tematizálja, hanem maga is alkalmazza a dekadencia nyelvét és stílisis megoldásait. Szomory művészeteszemléletének, poétikájának értelmezése révén pedig ezek a recenziók és kritikák is a magyar dekadencia irodalmához sorolhatók. Zárásképp arra hozok konkrét példákat, hogy az újságírói karrierjét rendőri riporterként kezdő Szomory később hogyan fordítja át a napilapok bűnkrónikáit és szenzációs híreit dekadens műalkotásokká.

Egyetlen Szomory-kötet sajtós holdudvara is azt világítja meg, hogy a dekadencia sokkal ismertebb, kiterjedtebb és fontosabb művészeti jelenség volt a magyar századfordulón, mint azt az eddigi irodalomtörténet-írás feltételezte. A szerző életművének újraolvasása nemcsak az irodalmi modernizmus fontos alakját rehabilitálja, de a magyar dekadenciakutatás horizontját is tágítja.

Tizenéveseknek beszélni el a háborút? Az első világháború és az ifjúsági lapok

Noha az első világháború visszafordíthatatlan társadalmi, kulturális és politikai következményekkel járt, paradox módon hatékonyan formálta a magyar ifjúsági irodalom és azon belül a serdülőknek szánt periodikák intézményesülését. A 20. század eleji események nemcsak a fennálló társadalmi rendszerekben idéztek elő változásokat, hanem jelentős mértékben járultak hozzá a gyermek- és serdülőkor szociológiai és pszichológiai elkülönüléséhez is, mindezzel pedig egy olyan közeget hoztak létre, amelyben az ifjúsági irodalmi tendenciák kibontakozhattak.

Az előadás különböző típusú, a 10–17 éves korosztályt megszólító, népszerű periodikák, illetve folyóirat-mellékletek – szépirodalmi és felekezeti lapok, valamint szakközlönyök – vizsgálatára vállalkozik. Célja annak feltérképezése, hogy az egyes médiumok miként közvetítették az ifjúság számára a háború komplex kérdéseit: hogyan „domesztikálták” az erőszakot, és milyen vizuális elemek révén láttatták a háború szörnyűségeit. Fő célkitűzései közé tartozik annak nyomkövetése, hogy a periodikák hogyan élezik ki a férfissággal kapcsolatos kliséket/ miként adnak új keretet a férfisságnak, a hazaszeretet milyen tartalmak révén tűnik fel, megmutatkoznak-e jelentős eltérések abban, ahogyan az egyes kiadványok a különböző korosztályokat és nemi csoportokat megszólították, és hogy maradt-e egyáltalán diszkurzív tér a valódi szenvedés, a háborúval szembeni ellenállás/ háborúellenes hang, valamint a kétely ábrázolására a gépesített hadviseléssel szemben.

A vizsgálat heterogén módszertani megközelítést alkalmaz a világháború alatt megjelenő ifjúsági lapokban tapasztalható változások láttatására. A lapformátumok, címlapok, állandó rovatok, szerkesztői üzenetek, rejtvények, fejtörők, valamint a szövegek és a képek közötti kapcsolatok elemzése révén kívánja láttatni a serdülő képének megjelenését a

háború előtt és változását a traumatizáló események után. Kifejezetten kíváncsi tehát arra, hogy a serdülőket milyen szerepekben láttatták a periodikák, illetve hogy ezek a reprezentációk milyen eszközök révén jutottak érvényre az egyes szövegtípusokban.

Összességében az előadás az első világháború ifjúsági lapokra gyakorolt hatását kívánja bemutatni. Annak vizsgálata ugyanis, hogy mely műfajok éledtek újjá és melyek tűntek el, hogyan értelmezték újra radikálisan a serdülő fiúk és lányok társadalmi szerepét, világosabb képet mutathat arról, hogy miként formálódtak a következő generációknak szánt szövegek.

